

**6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған
 Әліпбекова Сандуғаш Нұрлыбекқызының «Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық жағдайын
 жетілдіруді ғылыми негіздеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми**

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшем шарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылымды дамытудың 2022-2024 жж. арналған бағытына сәйкес келеді, 6-тармақшасы «Өмір және денсаулық туралы ғылым».
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Докторанттың жүргізілген зерттеу жұмысының маңыздылығы қорғауға ұсынылған қағидаларда нақты ашып көрсетілген және зерттеу нәтижелерімен дәлелденген. Диссертациялық жұмыста Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық көрсеткіштерінің жіктелу ерекшеліктері айқын көрініс береді. Атап айтқанда аурушандық динамикалық тұрғыда зерттеліп және тұрғындар

			денсаулығына әсер ететін факторларды анықтау ерекшеліктері аталып өтілген. Денсаулық көрсеткіштері мен қатерлі себептер арасындағы байланыс тығыздығын нақты анықтау емдеу-профилактикалық және реабилитациялық шараларды ғылыми тұрғыда негіздеуге жол ашады. Әрбір әкімшілік ауданның профилактикалық бағдарламасы әлеуметтік мәні бар аурулардың алдын алуға, ерте диагностикалауға, аурушандық және өлім-жітім көрсеткіштерін азайтуға және одан туындайтын аурулардың алдын алуға жағдай туғызады. «Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық жағдайын жетілдіру» атты тақырыбы қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі болып отыр және аталған мәселелер зерттелмегені туралы отандық, шетелдік әдебиеттерге шолу жүргізу арқылы дәлелденді. Зерттеу тақырыбы еңбекке қабілетті жастағы тұрғындардың аурушандық көрсеткіштерінің алдын алуда, әлеуметтік мәні бар аурулардың алдын алуда маңызды болып саналады.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Диссертациялық зерттеу жұмысын жүргізуде докторанттың жеке үлесі үлкен. Зерттелетін мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерге талдау жасаған, математикалық-статистикалық өңдеу жұмыстарын жүргізген, отандық және шетелдік ғылыми басылымдарда диссертациялық жұмыстың негізгі қағидаларын жариялаған. Диссертацияның барлық бөлімдері мақсаты, зерттеудің міндеттері, материалдарды жинау және өңдеу, жұмыстың негізгі қағидалары,
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) төмен;	
		4) өзі жазбаған.	

			қорытындылар мен тәжірибелік ұсыныстарды докторант өз бетінше тұжырымдаған және жазған. Докторант зерттеу жұмысын толық ұйымдастыруға, дерекқорлардан материалдарды жинақтауда белсене қатыса отырып, статистикалық өңдеуді замануи деңгейде жүргізген.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Зерттеу жұмыстың нәтижелері мен қорытындылары алға қойылған мақсаты мен міндеттері оның өзектілігі мен ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, қорғауға ұсынылған қағидалар алынған нәтижелердің ішкі өзара біртұтастығын көрсетті. Диссертациялық зерттеудің міндеттері, қолданған әдістері осы жұмыстың алға қойылған мақсатына сай құрастырылған. Сонымен қатар олар бір-бірімен өзара байланыса келе, алынған нәтижелердің біртұтастығына қол жеткізу үшін бірыңғай құрылымды құрайды.
		1) негізделген;	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертациялық жұмыстың негізгі мазмұны диссертация тақырыбын толық айқындайды. Автор диссертация тақырыбы бойынша еңбекке қабілетті жастағы жастағы тұрғындар арасында жүргізілген отандық және шетелдік ғалымдардың әдебиеттеріне шолу жүргізуден бастап, тұрғындар арасында сауалнама жүргізумен қатар, статистикалық мәліметтерді заманауи деңгейде өңдеуден өткізу арқылы нәтижелерге қол жеткізіп, тақырыпты толық аша алды.
		1) айқындайды;	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Диссертациялық жұмыстың мақсаты айқын және нақты тақырыпқа сай тұжырымдалған. Жұмыстың міндеттері бірыңғай мақсатты шешуге бағытталған және бір-бірімен логикалық
		1) сәйкес келеді;	
		2) ішінара сәйкес келеді;	

		3) сәйкес келмейді.	байланысқан, денсаулық сақтауды басқару ұйымдары қолданатын ресми материалдарына сараптауға негізделген. Материалдарды статистикалық өңдеу арнайы статистикалық әдістерге сүйене отырып жасалған.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Зерттеу жұмыстың нәтижелері мен қорытындылары алға қойылған мақсаты мен міндеттері оның өзектілігі мен ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, қорғауға ұсынылған қағидалар алынған нәтижелердің ішкі өзара біртұтастығын көрсетті. Диссертациялық зерттеудің міндеттері, қолданған әдістері осы жұмыстың алға қойылған мақсатына сай құрастырылған. Сонымен қатар олар бір-бірімен өзара байланыса келе, алынған нәтижелердің біртұтастығына қол жеткізу үшін бірыңғай құрылымды құрайды.
		1) толық байланысқан;	Осыған байланысты, диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері мен қорытындыларының біртұтастығы жеткілікті дәрежеде деп айтуға болады.
		2) ішінара байланысқан;	
		3) байланыс жоқ.	
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Тақырып бойынша ұсынылған келесі қағидалар: Түркістан облысы тұрғындарының денсаулық көрсеткіштерінің даму деңгейі мен құрылымы олардың туындауының қатерлі себептерінің таралу заңдылықтарына тәуелді; Тұрғындардың денсаулық көрсеткіштері мен аурушандық көрсеткіштері әкімшілік аудандардың әлеуметтік-медициналық және экологиялық-гигиеналық ерекшеліктері бойынша топтастыруға негіз бола отырып, профилактикалық іс-шаралар тиімділігін арттырады; Әкімшілік аудандардың профилактикалық бағдарламасының үлгісі мен
		1) сыни талдау бар;	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	

			оның нәтижелілігі зерттеудегі қауіп факторларын тежеудегі денсаулық сақтау жүйесінің әлеуметтік-материалдық қорларымен қамтамасыз ету мүмкіндіктерімен негізделетіндігі диссертациялық жұмыста толық дәлелденіп, сыни талдау жұмыстары жүргізілген.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық тобына әсер ететін медициналық-биологиялық, әлеуметтік-гигиеналық, өмір сүру салты себептерінің тигізетін әсерін бағалау барысында қол жеткізілген материалдары жаңалығымен айқындалады. Тақырып бойынша әрбір әкімшілік аудандардағы өмір сүрудің ерекшеліктеріне қарай профилактикалық-сауықтыру шараларының ұйымдастыру бағдарламасы жасалған. Сондықтан, жұмыстың негізгі нәтижелері мен диссертацияда тұжырымдалған қорытындылардың жаңалық деңгейі жоғары деуге негіз бар.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертациялық жұмыстың қорытындылары нақты және толықтай жаңа. Қорытынды бөлімінде аудандарды қатерлілік дәрежесіне қарай топтастыра отырып, алдын алу шараларын да қатерлілік дәрежесіне қарай жүргізу қажеттілігі көрсетілген. Қорытынды бөлімінде зерттеудің міндеттеріне толық жауап көрсетілген.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Докторант жүргізген зерттеу жұмысы өзекті теориялық және тәжірибелік міндеттерді шешуге бағытталған. Жұмыс барысында қол жеткізілген нәтижелер тәжірибеге енгізіліп, енгізу актілері алынған. Жұмыстың нәтижелері ғылыми конференцияларда баяндалған.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген /негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Зерттеу жұмысы жоғары деңгейде жүргізілген. Әдеби шолуда көрсетілген әдебиеттер қазіргі мәселелердің диссертациялық жұмыстың тақырыбына байланысты өзектілігін көрсетеді. Жарияланған мақалаларда диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері көрсетілген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	Қорғауға ұсынылған негізгі қағидалар бойынша денсаулық көрсеткіштерінің құрылымы олардың туындауының қатерлі себептеріне тәуелді екендігі дәлелденген. Ұсынылған модель профилактикалық іс-шаралардың тиімділігін арттырады. Жұмыстың нәтижелілігі денсаулық сақтау жүйесінің материалдық қорлармен қамтамасыз ету мүмкіндіктерімен негізделетіндігі толық дәлелденген. Қағидалар тривиальды емес, жаңа, отандық және шетелдік журналдарда мақала жарияланған.

8.		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
		1) ия;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Денсаулық көрсеткіштері мен аурушандық жағдайларын интегралды көрсеткішпен бағалау әдісі қолданылған. Әдіснама нақты жазылған. Тұрғындардың денсаулығына әсер ететін факторларды анықтау мақсатында сауалнама жүргізілген. Сауалнаманы өңдеуде көлденеңінен зерттеу әдісі қолданылған.
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия;	
		2) жоқ.	Статистикалық мәліметтерді өңдеу заманауи компьютерлік әдістерді қолдана отырып жүргізілген. Топтастырылған аудандар бойынша интегралды бағалау әдісі қолданылған. Белгілер арасындағы байланысты талдау көпөлшемді логистикалық регрессиялық талдау әдісі арқылы анықталған. Және тұрғындар денсаулығына әсер ететін қатерлі себептердің арасындағы байланыс дәрежесін анықтау үшін Пирсон корреляция коэффициенті қолданылған.
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	
		1) ия;	
		2) жоқ.	

		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне әдеби шолу тақырыпқа сәйкес жасалған. Әдеби шолу және ғылыми тұжырымдар сілтемелермен расталған. Жалпы отандық және шетелдік ғалымдардың 121 әдеби дереккөздеріне шолу жасалған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	Қолданылған әдебиеттер тізімі диссертациялық жұмыс тақырыбының өзекті екендігін ашуға толық жеткілікті.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Диссертацияның теориялық маңыздылығы күмән туғызбайды. Диссертациялық жұмыс нәтижесі денсаулық сақтау ұйымдарында кәсіби шешімдер қабылдауда маңызды. Тұрғындардың денсаулық жағдайын зерттеу, бағалау, тұрғындардың денсаулығын сақтауға және нығайтуға бағытталған шаралар жүйесін әзірлеуге мүмкіндік береді. Облыстық денсаулық сақтау жүйесінде қолданады.
		1) бар ;	
		2) жоқ.	
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Ұсынылған медициналық-профилактикалық іс-шараларды ұйымдастыру моделін денсаулық сақтау мекемелерінің жұмысына тәжірибеге енгізу әлеуметтік мәні бар аурулардың алдын алуға, оларды төмендетуге мүмкіндік берген. Жұмыс нәтижесі медициналық мекемелерге тәжірибеге енгізіліп, енгізу актілері алынған.
		1) ия ;	
		2) жоқ.	
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Тәжірибелік ұсыныстар жаңа. Жұмыстың нәтижесінде алынған мәліметтер профилактикалық шаралардың негізі бола алады.
		1) толығымен жаңа ;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	С.Н. Әліпбекованың «Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық жағдайын жетілдіруді ғылыми
		1) жоғары ;	
		2) орташа;	

		3) орташадан төмен; 4) төмен.	негіздеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысының мазмұны мен рәсімделуі талапқа сай орындалған. Жазу стилі нақты, әрі түсінікті. Яғни, диссертациялық жұмысты академиялық жазу сапасы жоғары.
11.	Диссертацияға ескертулер	Диссертациялық жұмыста жекелей статистикалық және оны дер кезінде түзеуге грамматикалық кемшіліктер орын алды және ұсыныстар берілді. Бұл кемшіліктер диссертацияның маңыздылығына әсер етпейді.	
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Диссертация тақырыбы бойынша Scopus мәліметтер базасында, Қазақстан Республикасы Ғылым және Жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынатын ғылыми басылымдарда жарияланған мақалалары тақырыпқа толық сәйкес келеді, ғылыми деңгейі жоғары.	
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)	Әліпбекова Сандуғаш Нұрлыбекқызының 6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша «Түркістан облысының еңбекке қабілетті жастағы тұрғындарының денсаулық жағдайын жетілдіруді ғылыми негіздеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы ішкі бірлік, тәжірибелік құндылық, ғылыми жаңалығы, теориялық және тәжірибелік маңыздылығы бар толық аяқталған зерттеу жұмысы болып табылады. Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің «Дәрежелерді беру қағидаларын бекіту туралы» талаптарына сәйкес орындалған. Әліпбекова Сандуғаш Нұрлыбекқызы 6D110200 - Қоғамдық денсаулық сақтау мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп санаймын.	

«Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті» КеАҚ-ның «Қоғамдық денсаулық және денсаулық сақтау» кафедрасының доценті, PhD, философия докторы

П.Ж. Айтмағанбет

